

Kőhalmi Béla emlékezete – Életrajz és pályakép II.*

POGÁNY György

Az emigráció éveit és a budapesti szerkesztő (1920–1944)

Kőhalmi Béla 1920 elején kezdte meg emigrációját, márciusban érkezett Bécsbe.⁵⁹ Feltehetően rövid, átmeneti időnek gondolta,⁶⁰ de tizennégy évig tartott a berlini kitérővel kiegészített bécsi menedék. A forradalmak utáni magyar emigráció első számú helyszíne az osztrák főváros lett, később innen rajzottak szét az exiliumba kényszerültek Berlinbe (hogy onnan 1933 után ismét meneküljenek) és Moszkvába. Az emigráció több pólusú volt, októbristák, polgári radikálisok, szociáldemokraták, kommunisták egyaránt jelen voltak és egymással is éles ideológiai vitában álltak. Ami összekötötte őket, az az ellenforradalmi rendszer elutasítása volt és politikai nézeteiktől függetlenül feladatuknak tartották a külföld figyelmét felhívni a korai Horthy-korszak intézkedéseire. Az 1920-as évek elejére színes, változatos és figyelemreméltó

magyar kulturális élet bontakozott ki Bécsben. Mintegy negyven időszakos kiadvány látott napvilágot, öt magyar könyvkiadó működött a városban, amelyek közel kétszáz könyvet jelentettek meg.⁶¹ Kőhalmi nem igazán vett részt az emigráció politikai életében; tekintettel arra, hogy az 1920-as évek második felétől több alkalommal rövid időre Budapestre utazott; őt, az 1945 óta MKP (Magyar Kommunista Párt), majd MDP (Magyar Dolgozók Pártja)-tagot 1949-ben a pártfelülvizsgálatok során megvádolta egy személy azzal, hogy együttműködött a Horthy-rendőrséggel, de ezért nem érték különösebb atrocitások. Az ügy végül tisztázódott, vádlója beismerte, hogy tévedett, illetve Kőhalmi önkritikát gyakorolt: „*Kommunista önkritikával visszagondolva az eseményekre megállapítom: emigrációm éveit és itthoni éveim alatt valóban eltávolodtam a mozgalmától.*”⁶² (Korábban idéztük 1920-as naplóbejegyzését a diktatúráról alkotott nézeteiről.)

* A tanulmány első része a Könyvtári Figyelő 2021. 2. sz. 247-257. oldalon olvasható.

Kőhalmi újságírói, szerkesztői és fordító munkáiból tartotta fenn magát. Kezdetben egyedül élt, később felesége is csatlakozott hozzá, és Bécsben született Katalin lányuk (1926–2012), aki később *Uray-Kőhalmi Katalin* néven lett a belső-ázsiai népek kutatója. Munkatársa lett a talán legjelentősebb lapnak, a *Bécsi Magyar Újságnak*.⁶³ *Philobiblos* álnéven publikált, főleg recenziókat, de 1922-ben két cikkben ismertette a magyarországi könyvkiadást (*Az emigráció ablakából*, 1922. március 22. és április 16.) A *Bécsi Magyar Újságban* tette közzé 1923-ban fontos írását, amely bizonyos értelemben kötődik könyvtárosi ethoszához. Kőhalmi felfigyelt az emigrációs irodalom egészére és érzekelte, hogy könnyen elkallódhatnak a különféle nyomtatványok, újságok, folyóiratok, könyvek intézményes gyűjtésük és megőrzésük hiányában. Ezért *Az emigrációs irodalom összegyűjtése* címmel írt programadó cikket a lap 1923. április 15-ei számába (6. p.). Azt taglalta, hogyan, mit, milyen módon szükséges összegyűjteni, és ismertette Dr. B. D. emigrációs gyűjteményét. A gyűjtő *dr. Bánóczy Dénes* szociáldemokrata ügyvéd volt.⁶⁴ A Széchényi Könyvtár felfigyelt Kőhalmi írására, és kezdeményezték a kollekcio megszerzését. Így vásárolta meg a nemzeti könyvtár a baloldali politikai emigráció bécsi és Ausztrián kívüli irodalmát, 931 könyvet, röplapot, plakátot, valamint egyéb kinyomtatványt és 53 periodikumot. Bánóczy az adásvétel után nem sokkal később hazatért, feltehetően az OSZK közbenjárásának is köszönhetően nem érte semmilyen bántódás.⁶⁵ Kőhalmi a *Bécsi Magyar Újság* mellett munkatársa volt a rendszertelenül megjelenő *Világosságnak*: az 1920-ban indult lap 1921 áprilisától három évig szünetelt, 1924-ben mindösszesen egy száma látott napvilágot, majd 1930-ban ismét megjelent meglehetősen rendszertelenül 1934-ig.⁶⁶ Küldött cikkeket nem emigráns, hanem kisebbségi magyar lapoknak is, így írásai helyet kaptak a *Bukaresti Hírlapban*, a kolozsvári *Napkeletben*, a szintén kolozsvári *Korunkban* és egyes észak-amerikai magyar nyelvű újságokban. De nem szakadt meg kapcsolata a budapesti folyóiratokkal, újságokkal sem. Cikkei jelentek meg a *Népszavában*, a *Független Szemlében*⁶⁷ és a *Századunkban*⁶⁸, utóbbiban egyébként az emigrációból hazatérve kezdett rendszeresen írni, 1934-ig mindössze egy cikke jelent meg a folyóiratban.

Bölöni Györggyel alapította meg a *Panoráma* című, Bécsben és Berlinben megjelenő képes hetilapot, amely a *Bécsi Magyar Újság* hetilapjaként határozta meg önmagát,⁶⁹ és kapcsolatba került *Békessy Imre*

újságíróval (*Hans Habe* író édesapjával), aki Bécsben az 1920-as években számos német nyelvű lap tulajdonosa volt. Ezeknek az orgánumnak – *Die Börse*, *Die Bühne*, *Die Stunde* – szintén munkatársaként tevékenykedett. 1930-tól önálló vállalkozásba kezdett, sajtó-fotószolgálatot létesített és a *Der Tag* című periodikumnak is dolgozott.

Kőhalmi a lapok mellett a *Bécsi Magyar Kiadónál* is vállalt munkát. A kiadó 1920 és 1923 között az OSZK katalógusának tanúsága szerint 36 kötetet adott közre (ez kevesebb művet jelent, mert volt opusz, amely több edícióban került az olvasók kezébe). A cég addigi kiadványait és programját bemutató füzetet ő szerkesztette.⁷⁰ Kemény szavakkal ostromozta a hazai állapotokat: „*Az irodalmi ellenforradalom elhallgattatja az európai magyarság lelkiismeretét...*” „*A szabad magyar szellemnek ma inkább hazája Bécs. ... A Bécsi Magyar Kiadó íróinak csoportja, ime, visszaállítja az emberinek és magyarnak egységét. Végvárat emel a tisztultabb európaiság lelkiismerete számára.*” Az előszó mellett több könyv ismertetését is magára vállalta, többek között szép szavakkal recenzálta Szabó Ervin *Társadalmi és pártharcok az 1848/49-es magyar forradalomban* című monográfiáját. Kőhalmi fordítóként és előszavak írójaként is bekapcsolódott a kiadó munkájába, *Kleist* híres regényét, a *Kohlhaas Mihályt* ültette át, illetve a kiadó *Regényfüzér* című sorozatának kötetéhez írt a szerzőt bemutató esszékét (*Gogoly: Bulyba Tarasz; Chesterton: Pater Brown ártatlansága; Maupassant: Péter és János; Lagerlöf: A halál kocsisa; Stevenson: Dr. Jekyll és Mr. Hyde különös esete; France: Jocaste.*)

A *Hajmáskér* című visszaemlékezés a fehérterror hírhedt internálótáborát mutatja be egy fogoly tollából. A kötetet *Gábor Andor* vezette be és ugyan nem tünteti fel Kőhalmi nevét, de a jelek szerint ő rendezte sajtó alá.⁷¹

Az emigráció szűk másfél évtizede alatt több száz cikket publikált különböző lapokban magyar és német nyelven. Egy kiváló íráskészséggel megáldott, széles, enciklopédikus műveltséggel rendelkező, baloldali értékrendű szerzőt lehet megismerni írásaiból. Kőhalmi ugyan távol került a könyvtárügytől, de a nemzetközi szakirodalmat figyelemmel kísérte és 1945 után ezekre az ismeretekre támaszkodva kapcsolódott be ismét a könyvtári világba.

Ismét Budapesten: 1934–1945

Az osztrák belpolitika alakulása miatt a baloldali emigráció helyzete fokozatosan megnehezült, Kő-

halmi is a hazatérést fontolgatta, amelyre 1934-ben került sor. Ismét egzisztenciát kellett teremtenie magának és családjának. Az emigrációból hazatérteket gyanakvás fogadta, őt is rendőri felügyelet, megfigyelés alá helyezték⁷², illetve csak úgy térhetett haza, hogy kötelezettséget vállalt, miszerint politikai párt munkájában nem vesz részt.

A Révai Lexikon szerkesztőségében tudott elhelyezkedni, az akkoriban készülő 21., az 1935-ben megjelenő pótkötet és az egykötetes Révai Kislexikon szerkesztésében vett részt. Ennek is köszönhetően került be szócikként a 21. kötetbe mint „bibliográfus, újságíró”. Számos újságnak és folyóiratnak volt munkatársa, többek között a Századunknak⁷³, a Literaturának, illetve cikkei jelentek meg a Magyar Hírlapban, a Pester Lloydban és A Könyv című periodikumban. A Franklin Társulattal szerződést kötött 1935-ben Hermann Norden Ez Abesszínia! című könyvének fordítására; a kötet még ugyanabban az évben megjelent, de nem saját neve alatt, hanem Soproni Béla álnéven. Alkalmi szellemi munkákat is elvállalt, így részben írta és szerkesztette a Királyi Magyar Természettudományi Társulat: Tegnap és ma című emlékfüzetet 1937-ben. A 48 oldalas kiadvány jó áttekintést tartalmaz az intézmény működéséről; neve ugyan nem olvasható a füzetben, de az OSZK Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtárában található, Köhalmi hagyatékából származó példányon kéziratos bejegyzése tanúsítja szerzőségét: „szerkesztette és nagyrésztben írta Köhalmi Béla”. 1940–1941-ben terjedelmes gépiratos gyártörténetet írt: Az Orion Gyár (Magyar Wolfram Lámpagyár Rt.) története. A 155 oldalas gépirat a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) Budapest Gyűjteményében található, Köhalmi 1962-ben rendezte és jegyzetekkel látta el a szöveget. Volt olyan elképzelése, ami nem valósult meg. Hagyatékában fennmaradt egy tervezet 1935-ből, miszerint szándékában állt megjelentetni a Könyvgyűjtők évkönyve 1935-re című kiadványt. Bizonyos értelemben ez folytatása lett volna az első világháború alatti hasonló című kötetnek: az új gyűjtői területek bemutatása mellett egy adattárat is összeállított volna. Feltehetően nem talált vállalkozó kiadót a kötethez.⁷⁴

Állandó és viszonylag biztos jövedelemre akkor tett szert, amikor elvállalta a Rádió Újság munkatársi állását, később pedig szerkesztését. Köhalmi így emlékezett a lapra: „1935-ben a Rádióújságnál vállaltam szerkesztői munkát. A Rádióújság a Hungária Nyomdának volt a vállalkozása, és amolyan ellenzéki lapja a rádióstúdió lapjának, a Rádióéletnek. A lap

igen gyenge nyomdai kiállításban jelent meg, igen szegényes tartalommal. Bródyék, a Hungária tulajdonosai és Bíró Miklós, a neves nyomdász, akik felfogadtak szerkesztőnek, a lap fellendítését várták tőlem. Ez három főszerkesztő kibőjtölése után sikerült is. Lassan leszoktattam a rossz cikkek írásáról a lap gyengébb munkatársait. 1935-ben a lap még csak 24 000 példányban jelent meg, viszont amikor a németek 1944-ben lerohanták az országot, már 146 000 volt a példányszám. Ezekben a napokban véget is ért rádiós korszakom. A Rádióújság számomra valóságos fedezék volt, mert itt nem bántottak”.⁷⁵ A Rádió Újság 1924 óta jelent meg, tehát még a rendszeres magyar rádiózás indulása előtt keletkezett. Amikor a Magyar Rádió 1929-ben megindította lapját, a Rádió Életet, a Lasz gallner Ernő szerkesztésében működő periodikum attól kezdve bizonyos értelemben ellenzéki kiadvány volt.⁷⁶ Lasz gallner 1937-ben hunyt el, Köhalmi kezdetben belső munkatársa volt a lapnak, később, 1942-től az újság német megszállást követő megszűnéséig felelős szerkesztőjeként gondozta. Számos cikket írt, az apró, élvezetes művelődéstörténeti írások kapcsolódtak értelemszerűen a rádió műsorához, és bizonyították Köhalmi széles látókörét, enciklopédikus ismereteit, kitűnő íráskészségét. Az olvasás, könyvgyűjtés iránti érdeklődés egész életét végigkísérte, ekkoriban írt cikkeiben is fel-feltűnik ez a témakör. A Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete 1934 karácsonyára antológiát jelentetett meg⁷⁷, a kötetbe Köhalmi Hogyan gyűjtjük és rendezzük könyvtárunkat? címmel tett közzé hasznos tanácsokat tartalmazó írást. Az Újság című lapban (1937 március 14.) Két szoba hall, könyvtárral címen nyilatkozott a házikönyvtárakról; 1934-ben pedig Fitz Józseffel, az OSZK főigazgatójával készített interjút.⁷⁸

1937-ben tette közzé Az Új Könyvek Könyve⁷⁹ című összeállítását, amely bizonyos értelemben folytatása volt az 1918-as kötetnek. Ebben az időben még két önálló tomos kapcsolódik nevéhez. A Cégem reklámja című „könnyű, vidám és rendkívüli fordulatatos ... mulatságos kisregény” először folytatásokban látott napvilágot a Szentesi Naplóban; a lap az idézett szavakkal harangozta be Köhalmi regényét.⁸⁰ A Várhegyi László fiatal festő házasságát elmesélő lektúr 1939-ben azután kötetben is hozzáférhetővé vált a Világvárosi regények című sorozatban; sőt, 1962-ben Tel-Avivban új kiadásban is megjelent. A Rádió Újság jelentette meg Köhalmi szerkesztésében a Családi Kis Lexikon három kötetét 1942–1944 között. Az egyes tomosok önálló címet kaptak: az

első 1942-ben *Családi Kis Lexikon*, 1943-ban a második *A mindent tudó nő* volt, míg a harmadik 1944-ben a *Rádió Újság Családi Kis Lexikona* címet kapta. A kiadvány úgy hirdette magát, hogy „ami benne van, azt érdemes tudni”. A többnyire rövid, lényegretörő szócikkek felölelték koruk alapvető kérdéseit és a korabeli művelt, illetve művelődni vágyó olvasóközönség ízlését, szükségletét figyelembe véve készültek. A kötetben kapott helyet Kőhalmi írása az olvasásról, könyvgyűjtésről.

A magyar könyvtárügy „great old man”-je: 1945–1970

Ismét a FSZEK-ben; működése az OKK-ban (1945–1952)

Kőhalmi 1945-ben már 61 éves volt, életkora ellenére azonban fiatalos lendülettel kezdte meg újabb könyvtári szolgálatát. A Főváros 1919. augusztus 12-én a Tanácsköztársaság alatti tevékenysége miatt állásából felfüggesztette, vizsgálatot indított ellene, és a procedúra végén távollétében 1921-ben hivatalvesztésre ítélte. 1945. február 6-án beadvánnyal fordult Budapest polgármesteréhez, hogy őt, valamint *Solti Andrásné Szigeti Gabriellát* és *Pikler Blankát* a Fővárosi Könyvtár újjászervezési munkálataiba mint tanácsadó testületet vonják be. Időközben napvilágot látott az *Ideiglenes Kormány* 285/1945. számú rendelete a baloldali magatartásuk miatt állásukból elbocsátottak rehabilitálásáról, de *Szentkuty Pál*, a Fővárosi Könyvtár megbízott vezetője nem látta lehetségesnek alkalmazásukat, már csak életkorukra való tekintettel is nyugdíjazásukat javasolta. Május 16-án a kispazda polgármester, *Csorba János* helyett a kommunista *Vas Zoltán* lett Budapest első embere, és a pártközi megállapodások következtében a szociáldemokrata *Hajdu Henrik* kapott igazgatói kinevezést a könyvtár élére. Ezzel az időközben nyugállományba helyezett Kőhalmi előtt megnyílt az út a könyvtári visszatérésre. Így emlékezett ezekre a napokra: „1945 májusa után a *Szabad Nép* munkatársa lettem, de ugyanakkor aktuálissá vált visszatérésem is a Fővárosi Könyvtárba. A régi, tizenkilences könyvtárosok helyén azonban már *Hajdu Henrik*, a nemrég elhunyt kiváló *Ibsen*-fordító és több egyébként kitűnő, de a könyvtári világban ismeretlen ember ült, az akkori szociáldemokrata alpolgármester intézkedése folytán. Ugyanakkor a könyvtárosok sürgettek, hogy térjek vissza a könyvtárba. Úgy éreztem, hogy az új, demokratikus rendszer vezetőinek meg kell adniuk

számomra a teljes elégtételt. Dienes László akkor még nem volt idehaza. Természetesnek tartottam, hogy Dienes hazatérte esetén az igazgatói tisztség őt illesse. Mellette mint helyettese, szívesen dolgoztam volna. Így is lett, néhány hónap múlva Dienes László hazatért, és én helyettes igazgatója lettem a Szabó Ervin Könyvtárnak, amely akkor már újra fölvette ezt a nevet.”⁸¹

Amikor Dienes visszatért, ő is igazgatói kinevezést kapott, a könyvtár vezetése tehát egy sajtóságos triumvirátust alkotott. Tény persze, hogy a valódi vezető Dienes lett, *Hajdu Henrik* rábízta az ügyeket, Kőhalmi pedig mint „nyugdíjas igazgató” inkább Dienes helyetteseként működött, illetve ő dolgozta ki fontos tanulmányában a bibliotéka stratégiai célkitűzéseit.⁸² Az írás elvetette a könyvtár mint apolitikus intézmény koncepcióját, helyette a könyvtár társadalmi küldetését hangsúlyozta. Vitatta – az amerikai példák nyomán – azt a gyakorlatot, miszerint a bibliotékáknak alázatosan ki kell szolgálni „a kispolgári olvasódüh”-öt, helyette azt az utat kell követni, miszerint a *New Deal* időszakában az Egyesült Államokban a könyvtár a nevelésügybe szervesen illeszkedő feladatokat kapott. Megfogalmazása szerint a beszerzett könyvekkel kell irányítani az olvasókat: „Az olvasót a könyvtár céltudatos – azt mondanám – könyörtelen könyvbeszerző politikájával, a szakoktatás és a szabad művelődés szerveivel való kooperációval kell irányítani és le kell mondani arról a rétegről, amelynek ez nem kell.” Kőhalmi írásában a véleménye szerint zsákutcába jutott angolszász könyvtári gyakorlatot mutatta be, eljárását az alábbiakkal indokolta: „Azért tesszük, mert a könyvtárügyünk félénk kezdő lépéseivel az angolszász demokráciák könyvtárpolitikája nyomán indult el, könyvtárosaink ma is az ő jelszavaikat ismételtetik, nem haladnak együtt a haladó szellemű emberneveléssel, nem rendelik alá a szolgálatot a gyakorlati élet követelményeinek és mert általában ma is nagy a hajlandóság angolszász példákra hivatkozni és nem szovjetországiakra, annak ellenére, hogy e problémák a Szovjetunióban negyedszázad óta társadalmi megoldást nyertek.” Tanulmányában részletesen taglalta a magyar falu könyvtárügyét is; végkövetkeztetése egy olyan könyvtárügy megteremtése volt, amely „az új demokrácia iskolapolitikájára és új szabadművelő szervezeteire épít, segít lerontani az osztálytársadalom kulturális válaszfalait.” Tanulmányának elvi része lett a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szerzeményezési gyakorlatának irányítója, legalábbis addig, amíg a művelődéspolitikai felül nem

bírálta gondolatait.

A könyvtár szervezete 1946-ra megszilárdult, kétség-telenül valahogyan kezelni kellett azt a problémát, hogy két igazgató, egy „megbízott nyugalmazott igazgató” – Köhalmi – és egy aligazgató – *Dávid Antal* – állt a bibliotéka élén. Dienes a könyvtár szervezeti egységeit tagozatokba szervezte, melyek munkáját egy-egy vezető személy irányította. Köhalmi a Könyvbeszerző, feldolgozó, bibliográfiai és tudományos tagozat élén állt és négy osztály – Rendelő, Osztályozó, Katalogizáló, Könyvkötészet – munkáját koordinálta.⁸³ Komoly érdemei voltak a bibliotéka állományalakításában, lényegében a Szabó Ervin-i hagyományt követte azzal, hogy a központi könyvtár tudományos jellegét megkísérelte fenntartani. Egy visszaemlékezés szerint „*Köhalmi műveltsége, judiciuma biztosította, hogy a legfontosabb, gyűjtőkörünknek megfelelő kiadványok az 1945–1947-es évek szűk anyagi keretei ellenére is a könyvtár birtokába kerültek.*”⁸⁴ 1948 körül kezdett mindinkább dogmatikussá válni az intézmény működése; hogy a központnak sikerült megőrizni társadalomtudományi, szociológiai gyűjtőkörét, abban neki és Dienes Lászlónak nagy szerepe volt. Köhalmi ezekben az években a könyvtár kiadványainak szerkesztésében is közreműködött, ő gondozta a bibliotéka 1946-os, 1947-es és 1948-as évkönyveit, bibliográfiát tett közzé Nagy-Budapest öt éves tervéhez – a kiadvány egyébként újraindítását jelentette az *Aktuális kérdések irodalma* című könyvészeti vállalkozásnak –, és 1948-ban, a forradalom és szabadságharc centenáriumi évében szerkesztette az *1848–1849 a kisnyomatványok tükrében: Kiállítás a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban* című tetszetős katalógust.

Ezeknek az éveknek volt még egy jelentős, bár nem könyvtári vonatkozású munkája. A Hungária Kiadó 1947-ben jelentette meg Köhalmi és *Révay József* (nem a politikus, hanem a klasszika-filológus professzor, 1881–1970) szerkesztésében a *Hungária Irodalmi Lexikont*. A kötet munkálatai még 1943-ban elkezdődtek; hogy egyáltalán esélye legyen a megjelenésének, alkalmazkodni kellett a korszellemhez: a baloldali és a szovjet írókat nem lehetett szerepeltetni. 1944-ben a lexikon munkatársai közül többen életüket vesztették, a kiszedett ívek is csaknem elpusztultak az ostrom alatt, vagyis nagyon sok bonyodalom nehezítette a szerkesztők munkáját, ezért 1945-ben szinte előlről kellett kezdeni a lexikon munkálatait és az új politikai helyzetnek megfelelően ki kellett egészíteni a baloldali és szovjet irodalommal annak ellenére, hogy a szükséges segédkönyvekhez alig jutottak

hozzá. A korabeli és a későbbi kritika egyáltalán nem volt elragadtatva a lexikontól, alapvető érdeme mégis jelentős, ugyanis a háború utáni Európában ez volt az első irodalmi lexikon, amelyben a kortárs írók alapvető adatai megtalálhatók voltak. A kötet egyébként feldolgozta a magyar irodalmat is a világirodalom mellett, és a személyi szócikkeken kívül a legfontosabb irodalmi fogalmakat is tárgyalta.⁸⁵

A *Városi Szemlé*ben közölt tanulmány egyébként jelezte azt is, hogy szerzője készen áll az országos könyvtárügyben való tevékeny részvételre. Erre 1945 után számos formában sor került. Még 1945-ben beválasztották a fasiszta, szovjetellenes, antidemokratikus könyvek jegyzékét összeállító bizottságba, amely az 530/1945. sz. M. E. rendelet alapján kezdte meg működését. 1950-től volt módja intenzíven bekapcsolódni az országos könyvtárügy alakításába, amikor július 1-jétől az *Országos Könyvtári Központ* (OKK) munkatársa lett.

Feltehetően Dienes László javaslatára került az Országos Könyvtári Központba, melynek újonnan kinevezett vezetője, *Zalai Zoltán* nem volt könyvtári szakember; Köhalmi osztályvezetőként őt volt hivatva támogatni.⁸⁶ Feladatai közé tartozott többek között az intézmény egyes kiadványainak szerkesztése. Az OKK egyszerre próbálta megindítani a könyvtárügy dokumentációs jellegű, referátumokat tartalmazó kiadványát, illetve a tanulmányokat is közlő szaklapot. Az előbbi volt az 1950-ben induló *Könyvtártudományi Beszámoló Tarr Lászlóné* és Köhalmi Béla szerkesztésében. 1951-ig mindössze öt füzet készült el; célja a Szovjetunió és a szocialista országok szakfolyóiratainak szemlézése volt, de figyelemmel kísérte a nyugati szaklapokat is. Folytatásának tekinthető 1952-ben a *Könyvtárügyi Beszámoló*, kilenc száma jelent meg, az utolsó kettőt azonban már az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) adta ki: időközben az OKK-t feloszlatták, feladatainak egy részét az OSZK-ra ruházták. A szaklap megindítására *Könyvtárügyi Szemle* címmel került sor 1950-ben *Gyöngyösi Nándor* és Köhalmi Béla szerkesztők irányítása alatt, amelynek 1951-ig, megszűnéséig kilenc száma látott napvilágot. Első száma még kizárólag szovjet közlemények magyar fordítását tartalmazta, a későbbi füzetekben azonban már eredeti magyar publikációk is helyet kaptak – bár a folyóirat változatlanul közölt fordításokat. E feladatai mellett előadója volt az OKK által szervezett tanfolyamoknak.

Különösen fontos és jelentős volt közreműködése az államosított könyvtárak állományának megmentésében. 1950-ben a megszilárduló diktatúra sorra oszlat-

ta fel a különféle társadalmi egyesületeket és a szerzetesrendeket. Közhalmi minden lehetőséget felkutatott, hogy a pusztulásnak kitett könyvvagyont megmentse. Erőfeszítéseinek köszönhetően 1950. október 14-én adta ki a VKM VII. 4. ügyosztálya az 1600-15/1950. (X.14.) VKM. VII. 4. sz. rendeletet, amely „az elkallódás veszélyének kitett kultúrjavak”-at az OKK, illetve az MMOK (*Múzeumok és Műemlékek Országos Központja*), illetve a LOK (*Levéltárak Országos Központja*) hatáskörébe utalta és kötelezte a helyi tanácsokat a megfelelő intézménynek történő jelentéstételre és a kultúrjavak mentésére.⁸⁷ Közhalmi a jogi lehetőségeket teremtette meg, a könyvek konkrét átnézését, mentését az OKK akkor pályakezdő munkatársai – *Borsa Gedeon*, *Dörnyei Sándor*, *Reményiné Vida Erzsébet* és *László Boriska*, aki később asszonynevén mint *Wix Györgyné* vált az OSZK vezető munkatársává – végezték, a régi könyvekre vonatkozó szakmai ismeretekkel pedig a szintén az OKK-ban dolgozó *Fitz József* vértette fel őket. Wixné évtizedekkel későbbi visszaemlékezésében mély tisztelettel emlékezett meg Közhalmi és Fitz munkájáról. Mint írta, „Béla bácsi” „*a francia forradalom példáját emlegetve kötelességének érezte, hogy az akkori politikai szempontokat ellensúlyozva, az ellenségesnek, klerikálisnak, 'felesleges, mert idegen nyelvű' -nek ítélt nemzeti vagyont megmentse. Mint a magyar könyvtárügynek annyi más területén, e téren is hervadhatatlan érdemei vannak e szerény, soha előtérbe nem tolokodó, kedvesen közvetlen, minket fiatalokat mindig segítő és tanító egyéniségnek.*”⁸⁸ Közhalmi mellett Fitznek is maradandó érdemei voltak a könyvek megmentésében, ő a munkának „*rendszeres, szisztematikus alapvetését szervezte meg, amely nélkül a könyvek mentése nem mehetett volna olyan alaposan végbe.*”⁸⁹ 1952 végére különféle tároló raktárakban hozzávetőleg 3,5 millió kötet gyűlt össze, és ugyan 1952-re a volt szerzetesrendi könyvek összekeveredtek az egyéb köztulajdonba vett nyomtatványokkal (kitelepített magánszemélyek, egyesületek, antikváriumok, könyvkereskedések egykori tulajdonával), a könyvek nem kerültek zúzdába, és megnyílt a lehetőség a kötetek további könyvtári hasznosítására.

Az OKK 1952-ben megszűnt, augusztus 1-jével oszlatta fel a Minisztertanács 2042.13/1952. (V. 14.) sz. határozata, feladatait az Országos Széchényi Könyvtár és részben a Népkönyvtári Központ vette át, könyvtára pedig először a Népkönyvtári Központba került, de már 1952 végén az OSZK újonnan megszervezett Módszertani Osztálya birtokolta.⁹⁰ Az

OKK munkatársainak tekintélyes része az OSZK-ban folytatta tevékenységét, így Közhalmi Béla is a Módszertani Osztály szaktanácsadója lett 1954-ig.

Az egyetemi tanár

Közhalmi a könyvtárosok képzését szívügyének tekintette, már 1919-ben egyik kezdeményezője volt a könyvtárosképző tanfolyam indításának: maga is előadóként részt vett a kurzusban, öt tantárgy – *Kölcsönző módszerek*, *Raktárrendszerek*, *Könyvészeti ismeretek*, *A könyvkiadás a kommunista társadalomban*, *Bibliofília és könyvgyűjtés* – előadását vállalta.⁹¹ 1945 után ismét tevékenyen kivette részét a képzésből, egyik előadója volt az OKK által 1950-ben szervezett tanfolyamnak, de bekapcsolódott az 1949-ben meginduló egyetemi képzésbe is. Az egyetemen a *Könyvtártan* és a *Bibliográfia* című tárgyak oktatója volt, főként utóbbi tanítása állt hozzá közel. Mindkét tantárgyhoz megírta a maga korában korszerű jegyzetet; a bibliográfia-jegyzet egyébként évtizedeken át használatos volt az ELTE-n, ugyanis *Szentmihályi János* átvette az általa írt tantárgyi segédletbe Közhalmi maradandónak ítélt szövegét. Az első években óraadó külső előadóként vett részt a tanszék munkájában, amelynek helyzete egyébként meglehetősen bizonytalan volt, gyakran változott a tanszékvezető személye, a képzés tartalma és jellege is. A kezdeti évek bizonytalansága után 1956-ra a felettes hatóságok elhatározták, hogy stabilizálják az ELTE könyvtárosképzését.⁹² Pályázatot írtak ki a tanszékvezetői pozícióra, amelyre Közhalmi is beadta anyagát.

A pályázattal kapcsolatos procedúra jól jellemzi a korszak felsőoktatásának életét.⁹³ Az ELTE 1956. június 15-én foglalkozott a tanszék helyzetével.⁹⁴ A rektor közölte a megjelentekkel, hogy a kar *Kovács Mátét* kívánja megbízni a tanszék vezetésével: „*Székelgyörgy megbízott rektor közli a résztvevőkkel, hogy a Bölcsészkar a debreceni könyvtár vezetőjét, Kovács Mátét kívánja megbízni a Könyvtártudományi Intézet vezetésére. Fuchs László (Matematika-Fizika-Kémiai Kar dékánja) tájékoztatást kér, hogy kik pályáztak még. Kardos Tibor: egy pályázó van: Közhalmi Béla. Bóka László: hosszú ideje vajdó kérdés ez, mely azonnali megoldást követel. Mindenki Közhalmi Bélára gondolt, aki azonban hajlott-korú tudós. A Tanszék vezetése pedig nagy szervezőerőt követel. Tökéletesen megfelel az, ha Közhalmi Béla oktat és Nemzeti Bibliográfia stb. területeken dolgozik és a tanszéket óriási tapasztalattal, nagy szervezőerővel*

Kovács Máté vezeti. Borzsák István nem ért egyet az-
zal, ahogy Bóka elvtárs túldicsérte közbevetett meg-
jegyzéseivel a debreceni könyvtár munkáját.

Kádár Miklós kéri, ismertessék a pályázat szövegét.
Kövesné (Köves Imréné, személyzeti osztályvezető)
elvtársnő elmondja, hogy tanári vagy docensi állás
betöltéséről lehet szó. Kádár Miklós nem érti Köhal-
mi Béla helyzetét az intézetben. Székely elvtárs tájé-
koztatja, hogy megbízott külső előadó. Kádár Miklós
ellenvetésében elmondja, hogy két egyetemi tanárt
egy pályázatra nem lehet kinevezni. Kardos Tibor
elmondja, hogy a meglévő egy tanári állást Kovács
Máté meghívása útján kívánják betölteni. Köhalmi
Béla részére pedig még egy tanári állást kérnek.

Fuchs László Kovács Máté tudományos eredményei
felől érdeklődik. Kardos Tibor elmondja, hogy kan-
didátusi szinten könyvtár-tudós, aki elsősorban
a szakma szervező, gyakorlati ágaiban ért el kiváló
eredményeket. Éppen ilyen irányú nagy tapasztalatai
miatt és nagy elméleti felkészültsége folytán kitűnően
meg tudja majd oldani azt a nagy feladatot, hogy a
magyar könyvtáros nevelést kiváló jegyzetek és tan-
könyvek megírásával kellő színvonalra emelhesse. A
szakmabeliek számára köztudott dolog, hogy könyv-
táros képzésünk hihetetlenül elmaradott.

Lengyel Béla (tudományos rektorhelyettes) vélemé-
nye az, hogy mivel a jogszabályok meghívásról nem
intézkednek, ezért vagy tanszékvezető megbízással,
vagy egyetemi tanári státussal a kar javaslata szerint
kell megoldani. Kádár Miklós azt javasolja, hogy a
meglévő jogszabályokat be kell tartani, s e szerint
Kovács Máténak új pályázatot kell hirdetni.

Mátrai László: a könyvtáros tanszék vezetése igen
komoly szakmai és politikai kérdés is, nem csupán
szervezési. Az eszmei vezetés feltétlenül Köhalmi
Bélát illeti meg, de magas kora miatt támogatni kell
a vezetésben. A vezetés itt nem presztizs kérdés, ha-
nem gyakorlat dolga. A jogszabályoknak megfelelően
Köhalmi Bélát javasolja tanszékvezető tanárnak,
Kovács Máté számára pedig tanszékvezető docens
kategóriát javasol a sürgősség miatt. Szerinte így a
kar problémája gyorsan megoldható és szabályos is.
Kardos Tibor megállapítja, hogy a javaslat nagyon
ésszerű, de mégsem felel meg, mert Kovács Máté egy
docensi állásért jelenlegi munkakörét nem cseréli fel.
Buják (László, az Oktatásügyi Minisztérium kikül-
dötte) elvtárs kifejti, hogy státus van. Elmondja, hogy
ha a pályázó nem felel meg, lehet más személyt meg-
hívni, s a feladatot ketten együtt lássák el. Székely
György felszólítására (a grémium) 14 igen szavazat-
tal, 1 tartózkodás ellen Köhalmi Béla kinevezésének

javaslatára és 12 igen szavazattal 3 ellenében úgy
döntött, hogy Kovács Máté számára állást kell biz-
tosítani és erre a tanári állásra meg kell őt hívni.”
Az irathoz mellékletként csatlakozik a 855-13/1956.
sz. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem
Nyelv- és Irodalomtudományi Karának dékáni hivata-
lában 1956. június 4-én tartott szakbizottsági ülésről.
„Az Oktatásügyi Közlöny 1956. január 1. számában
megjelent pályázati hirdetés alapján a pályázók kö-
zül Kovács Máté tanszékvezető egyetemi tanár mellé
Köhalmi Béla kandidátus egyetemi tanári kinevezését
javasolja a szakbizottság.” „Köhalmi Béla... ugyan-
csak kiváló szakembere a magyar könyvtárügynek,
akit kormányzatunk éppen ezért 1956-ban Kossuth-
díjjal tüntetett ki, miután még előzőleg megkapta a
Munka Érdemrendet. Tudományos érdemeinek jelen-
tőségével párosul az a munkásmozgalmi tevékenység,
amelyet Köhalmi elvtárs több mint 50 éve folytat és
amelynek eredményeképpen 1919-ben vállalt szerepe
miatt később emigrációba kényszerült. Tudományos
munkásságának köre igen széles és a könyvtári szak-
irodalom csaknem minden ágára kiterjed. Széleskö-
rű érdeklődésére jellemző, hogy munkáinak körében
irodalmi, történelmi, stb. publikációk is szerepelnek.
A szakbizottság úgy látja, hogy helyes az a megoldás,
amelynek értelmében Kovács Máté elvtárs látja el a
tanszékvezetői tevékenységet annak ellenére, hogy
tudós érdemei kevésbé kiemelkedőek mint Köhalmi
Béla érdemei, mivel a Könyvtártudományi Tanszéken
olyan szervezési feladatok várnak megoldásra, ame-
lyek gyakorlati szakember igénybevételét kívánják és
olyan követelményekkel lépnek fel, amelyeknek Kö-
halmi Béla előrehaladott életkora miatt amúgy sem
tud eleget tenni.”

Ezen előzmények után kapott Köhalmi egyetemi
tanári kinevezést és volt a tanszék oktatója 1960-ig.
Komoly szerepe volt az egyetemi képzés megszilár-
dulásában, színvonalának emelkedésében, az oktató-
munka feltételeinek (jegyzetek, szakirodalom) meg-
teremtésében. 1958-ban Kovács Mátéval képviselte
Magyarországot Prágában a könyvtárosképzésről
tartott tanácskozáson.⁹⁵ Tanszéki teendői mellett részt
vett a kar munkájában is, 1957-től tagja volt az ELTE
Kari Tanácsának.

A szakma „Béla bácsija”: az egyszemé- lyes intézmény

Az 1950-es évekre Köhalmi a magyar könyvtárügy
köztisztületben álló és szeretett „Béla bácsija” lett.
De nemcsak a szakma megbecsülését vívta ki, a ’hi-

vatalosság' is méltányolta eredményeit. 1951-ben megítélték számára az irodalomtudományok kandidátusa tudományos fokozatot, 1954-ben a *Munka Érdemrendjével* tüntették ki, 1956-ban pedig *Kossuth-díjban* részesült. Szó volt róla, hogy figyelemmel kísérte a bibliofília, könyvgyűjtés ügyét már a *Könyvtári Szemlében*; ezt a tevékenységét ismerte el a Magyar Bibliofil Társaság 1962-ben, amikor a grémium tiszteleti tagjává választotta *Kodály Zoltánnal, Ortutay Gyulával* és *Soó Rezsővel* együtt. Az alkalmából a Társaság a kitüntetettek életművének egy-egy jellegzetes alkotását bibliofil változatban megjelentette; Köhalmi részére *Tízerek bibliofiliája* című, eredetileg a *Könyvtári Szemlében* közreadott cikkét tették közzé.⁹⁶ A *Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre* 1965. június 11-én tartotta második küldöttközgyűlését és az alapszabály elfogadásával újraindította a *Magyar Könyvtárosok Egyesülete* működését. A szervezet díszelnökévé választotta Köhalmi Bélát.⁹⁷ A hivatalos elismerések mellett érezhető volt a hazai könyvtáros társadalom szeretete, megbecsülése; részben ennek volt köszönhető, hogy lassan-lassan egyfajta segítő informális intézménnyé vált. Számtalan ügyben fordultak hozzá tanácsát kérve, illetve arra is van példa, hogy ő kezdeményezte személyek vagy ügyek támogatását. Az alábbiakban néhány esetet hozunk fel példaként hagyatékának OSZK-ban található részének (Fond 669) futólagos átnézése alapján. Életművének és hagyatékának részletes feldolgozása nyilván számtalan egyéb esetet is napvilágra hozna. *Busa Margit* 1965. VI. 14-én levélben kérte támogatását, hogy „tizenöt éve, szorgalmas munkával, anyagi támogatás nélkül, hatalmas anyaggyűjtésem teljes egészében végre napvilágot láthasson.”⁹⁸ A levélíró a magyar sajtóbibliográfia összeállítására megalakult csoport tagja volt, a grémium azonban az 1950-es évek elejére megszűnt, Busa Margit azonban intézményi támogatás nélkül, szabadidejében is folytatta az anyaggyűjtést és a kézirat kiadásához kérte Köhalmi támogatását. Nyilván megpróbált segíteni, de a sajtóbibliográfia csak évtizedekkel később, 1986-ban és 1996-ban látott napvilágot.⁹⁹

Soltész Zoltánné szintén a közbenjárását kérte a *Sajó Gézával* szerkesztett ösnyomtatvány-katalógus megjelentetéséhez; a kötet végül sok huzavona után 1970-ben jelent meg.¹⁰⁰

Köhalmi megpróbált anyagi támogatást szerezni a nagybeteg és nagyon rossz anyagi körülmények között élő *Fitz Józsefnek*.¹⁰¹ Borsza Gedeon saját költségén végzett nyugat-európai könyvtörténeti kutatásokat, Köhalmi megkísérelt részére az MTA Nyelv

és Irodalmi Osztályától költségtérítést kijárni.¹⁰² Időnként személyi konfliktusok elsimítását is kérték tőle: *Csapodi Csaba* sérelmezte Mátrai László megalapozatlan és indokolatlan támadását a *Bibliotheca Corviniana* kötet ellen és levélben kérte igazának támogatását.¹⁰³ Ezek a szórványos és bizonyos értelemben véletlenszerű példák jól bizonyítják a könyvtáros társadalom bizalmát személye iránt.

A tudománypolitikus

Ezen informális, de nagy jelentőségű szerepei mellett hivatalos megbízásai is szép számmal voltak. Számtalan testületnek, bizottságnak volt tagja és ezeket a felkéréseket komolyan vette, a küldött anyagokat gondosan átnézte, kijegyzetelte, vagyis felkészült a különböző ülésekre.

Szó volt róla, hogy 1951-ben elnyerte a kandidátusi tudományos fokozatot. Ez azzal a kötelezettséggel is járt, hogy részt kellett vennie a *Tudományos Minősítő Bizottság* eljárásaiban. *Havasi Zoltán* 1966-ban védte meg értekezését, melynek Köhalmi volt egyik opponense; 1984-ben, születése századik évfordulója alkalmából a *Könyvtári Figyelő* tette közzé hallatlanul részletes, alapos bírálatát,¹⁰⁴ mely bizonyítja lelkiismeretességét, segítő szándékát, a tudományok iránti elkötelezettségét.

Az 1950-es években Köhalmi egyik irányítója lett a hazai könyvtártudományi életnek. A *Magyar Tudományos Akadémia* a *Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályon* belül 1954-ben alakította meg a *Könyvtártudományi Főbizottságot*, amely testületnek elnöke lett. A Könyvtártudományi Főbizottság megalakulása annak volt jele, hogy szükségessé vált a döntéshozók számára a szűk gyakorlati szempontokon túlmutató elméleti kérdések tisztázása a magyar könyvtárügyben. A grémium megszervezése azt is jelentette, hogy a *Sztálin* halálát követő némi enyhülés időszakában megerősödött a szakmaiság iránti igény. A testület feladata a könyvtártudományi kutatások koordinálása mellett a magyar könyvtárpolitika elvi kérdéseinek tisztázása volt, valamint az, hogy megteremtse a könyvtárak dolgozóinak egységes közvéleményét. Köhalmi terjedelmes tanulmányban foglalta össze az előtte álló feladatokat.¹⁰⁵ Az elvégzendő teendők sorában megemlítette a *Magyar Könyvszemle* újraindítását, egy nagy magyar könyvtártudományi kézikönyv megírását, *Könyvtártudományi Értekezések* címmel kiadvány megjelentetését, melyben a folyóiratokban megszokott terjedelemtől nagyobb, akár 2–5 éves közlemények kapnának helyet. Külön feje-

zetben foglalkozott a bibliográfiai jellegű munkákkal. Ezek sorában vázolta a magyar nemzeti bibliográfia egyes, hiányzó ciklusainak közreadását, a meglévők kiegészítését, átdolgozását, a könyvtárakban található kéziratok és ősnymtatványok katalógusának közreadását. Fontosnak tartotta Gulyás biobibliográfiájának folytatását csakúgy, mint a magyar könyvtártudomány bibliográfiájának elkészítését. A tervezet érintette a tudományos könyvtárak együttműködését és a dokumentáció kérdését, valamint kitért a korszakban lényegében kötelező feladatra, a könyvtárak szerepére a kultúrforradalomban. Köhalmi tervezete alapos és jól végiggondolt program volt és sok évtizedre kijelölte a hazai könyvtártudományi teendőket.

A programban felvetette a *Magyar Könyvszemle* újraindítását, amelyre 1955-ben került sor. Köhalmi a folyóirat szerkesztőbizottságának lett tagja, illetve 1957-től haláláig főszerkesztője volt. A *Könyvszemle* 1961-ig jelent meg a Főbizottság folyóirataként. E hat év alatt a folyóirat a tágan vett könyvtártudományi kutatások orgánuma volt. Egyik feladatának egyébként éppen a diszciplína tartalmának meghatározását tekintette, az 1955. évi 1. számban Varjas Béla írt terjedelmes tanulmányt *A könyvtártudomány elvi alapja és rendszere* címmel, 1961-ben pedig Kovács Máté írása jelent meg a *Könyvszemle*-ben, pontosabban annak *A könyvtártudományi kutatás kérdései* című mellékletében *A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában* címmel. Köhalmi is kivette részét a könyvtártudomány elvi kérdéseinek megvitatásából.¹⁰⁶ Tanulmányában felhívta a figyelmet a prakticista szemlélet veszélyeire és az elméleti kérdések fontosságára, figyelmeztetése így szólt: könyvtárosainkban megvolt a könyvtártudomány alapvető problémáival való foglalkozás készsége, „de túlságosan könnyen engedtek teret az üzem hatásának, a praktikum szempontjainak túl nagy engedményt tettek és kialakult a provincializmusnak az a fajtája, amely még a rokon tudományos intézményekkel, a kutatóintézetekkel való kapcsolatot is elhanyagolta. Ha van intézmény, amelynek számára veszélyt jelent, ha csak a technikával foglalkozik, úgy a könyvtár az, amelyet szoros szálak kötnek a szellemi élethez és jelentős szerepet kell vállalnia a tudományra alapozott társadalomépítő munkában.”¹⁰⁷

A folyóiratban 1955-től 1961-ig a történeti témák és a könyvtári munka elméleti kérdéseit vizsgáló publikációk nagyjából fele-fele arányban kaptak helyet. 1961-ben az Akadémia átszervezésével megszűnt a Könyvtártudományi Főbizottság, a folyóirat közreadója az I. osztály *Könyvtörténeti, Bibliográfiai és*

Dokumentációs Munkabizottsága lett. A periodikum profiljának változását bejelentő közlemény azt tudatta, hogy a *Magyar Könyvszemle* „*mint akadémiai folyóirat, a többi tudományág hasonló folyóiratainak színvonalán, az említett diszciplínák, a könyv-, írás-, könyvtár- és sajtótörténet, a bibliográfia és a dokumentáció marxista igényű tudományos orgánuma lesz. Szerkesztési alapelveit döntően meghatározza ez a követelmény. Tudományos tematika és színvonal tekintetében az akadémiai társfolyóiratok példája kell, hogy előttünk álljon. A gondjainkra bízott tudományágak tekintélyének biztosítása is az igényességet kívánja, publikációk tekintetében, eszmei, szaktudományos vonatkozásokban egyaránt.*”¹⁰⁸

A folyóirat jellegének módosulása meglehetősen ellenérzést váltott ki a szakmán belül. Köhalmi Béla próbálta a kedélyeket csillapítani, megállapítva, hogy a periodikum a könyvtártudomány nagy területéről változatlanul műveli az írás-, könyv- és sajtótörténetet, a tudomány- és művelődéstörténeti kitekintésű könyvtártörténetet, a könyvtári forrásokat feltáró munkaeszközök kérdéseit. Kifejtette, hogy a tudományok fejlődése miatt egy folyóirat már nem képes egy-egy adott szakterületet a maga egészében átfogni és ezért indítványozta, hogy az addig külföldi referátumokat közlő *Könyvtári Figyelő* legyen a könyvtárvezetés, olvasópolitika, könyvtári belső munka tudományos igényű folyóirata.¹⁰⁹

Köhalmi szerkesztési időszakához kötődik 1958-ban egy névtelen feljelentés a folyóiratban közölt néhány cikk miatt. A Minisztériumhoz küldött támadásról *Szekeres Pál* átiratban kérte Köhalmi állásfoglalását. A feljelentés lényege az volt, hogy a *Könyvszemle* 1957-es évfolyamában nekrológ jelent meg Csapodi Csaba tollából az akkor elhunyt *Bartoniek Emmáról*, illetve a folyóirat 1958-as évfolyamában a száz éve született *Ferenczi Zoltánt* méltatta *Léces Károly*, továbbá *Máté Károly* búcsúztatta az elhunyt *Szentkúty (Drescher) Pált*. A névtelen feljelentő a három írást támadta, ugyan *Ferenczi* érdemeit nem vitatta, de helyette – mint kifejtette – *Szabó Ervin*-ről kellett volna írni. *Bartoniek Emma* esetében azt kifogásolta, hogy Csapodi együttérzően írt 1945 utáni sorsáról, eltávolításáról az OSZK-ból, *Máté Károly* nekrológja kapcsán pedig sérelmezte, hogy *Szentkúty* 1919-ben a Fővárosi Könyvtárban megindult tisztogatások egyik kezdeményezője és végrehajtója volt, nem méltó a megemlékezésre. Köhalmi nem vitatta lakonikus, rövid válaszában a tényeket, mindenesetre 1958-ban *Szabó Ervin* halálának negyvenedik évfordulója alkalmából¹¹⁰ méltató cikket írt néhai mesteréről.

A *Magyar Könyvszemle* mellett 1962-től haláláig szerkesztőbizottsági tagja volt a *Könyvtárosnak* (később *Könyvtárosnak*) és tanácsaival, véleményével segítette a szerkesztőség munkáját.

Kőhalmi Béla tudományos munkássága¹¹¹

Kőhalmi, élete végén visszanézve pályafutására, némileg elégedetlen volt. „*Elég sok tanulmányom jelent meg, de ezek el vannak szórva különböző lapok hasábjain. Jó lenne belőlük egy-két kötetet összeválogatni és kiadni. És hiányzik innen egy igazi nagy mű, amelynek megírására fiatal korom óta vágytam*” – mondta *Vértesy Miklósnak*.¹¹² Kétségtelenül van alapja véleményének, meglehetősen zaklatott élete nem könnyítette meg számára az egy témában való elmélyülést. Kőhalmi megpróbálta összegyűjtött tanulmányait 1960-ban megjelentetni *A sok könyvű ember védelmében* címmel, a Gondolat Kiadó azonban nem vállalkozott a kötet megjelentetésére, csakúgy 1962-es elgondolására sem, amikor *Visszaemlékezéseit* kívánta közreadni. Számatalan hosszabb-rövidebb tanulmánya látott napvilágot a könyvtári sajtóban, de az igazi „opus magnum” hiányzik. *Vértesy Miklós* találó megfogalmazása szerint egyébként „*Nem hiányzik az igazi nagy mű sem, de ez nem könyv, hanem az élete.*”¹¹³

Könyvtártudományi munkássága két kérdéskör köré csoportosítható. Az egyik Szabó Ervin és a Fővárosi Könyvtár, illetve a Tanácsköztársaság könyvtárügyének története – vagyis bizonyos értelemben a saját maga által is átélt időszak. Szabó Ervinről számos hosszabb-rövidebb írást publikált és ugyan nem ő volt a kötet sajtó alá rendezője, „csupán” lektora, de nyilván komoly érdemei voltak Szabó könyvtártudományi írásainak összegyűjtésében.¹¹⁴

A Tanácsköztársaságról két kötetet is közzétett. Az egyik forrásgyűjtemény,¹¹⁵ a másik műfaja nehezen meghatározható: visszaemlékezés és monográfia egyszerre.¹¹⁶ A két kötet szervesen kapcsolódik egymáshoz. Kőhalmi természetesen objektivitásra törekedett, de főleg a második műnél jól érzékelhető az érzelmi elköteleződés is. Ennek ellenére kétségtelenül tárgyilagossabb, mint Gulyás Pál munkája, a még 1921-ben megjelent *Kommunista könyvtárpolitika*.

A másik területe a bibliográfia, a tájékoztatásügy volt. A kérdéskörrel foglalkozó tanulmányai elsősorban a *Magyar Könyvszemle*ben jelentek meg, írásai felölelték szinte a bibliográfia teljes területét.¹¹⁷ Bizonyos értelemben ezeknek a tanulmányoknak szintézise Kőhalmi vitathatatlan főműve, *A tudományos tájékozta-*

tás fejlődése hazánkban 1945–1965. A Népművelési Propaganda Iroda 1967-ben jelentette meg sokszorosítottva az 574 oldalas összefoglaló munkát mint az *Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács* 25. kiadványát; kétségtelen, hogy elegánsabb nyomdai kivitelezést, rangosabb kiadót is megérdemelt volna a mű. A szakkritika nagyon elismerően írt a kötetről és az MTA is méltányolta értékeit, 1969-ben Akadémiai-díjjal jutalmazta a szerzőt.

A szintézis egy sajátos történelmi pillanatban foglalta össze, rendszerezte a tudományos tájékoztatás hazai helyzetét: akkor, amikor már látható volt, hogy a hagyományos tájékoztatási eszközök – bibliográfiák, dokumentációs szemlék, nyomtatott katalógusok – helyét lassan, de feltartóztatathatatlannal átveszik a tájékoztatás új segédeszközei: a különböző lyukkártya-rendszerek, az indexek, majd a nem olyan távoli jövőben az elektronikus számítógépek. Kőhalmi 83 éves korában jelentette meg könyvét, bizonyítva, hogy ilyen idős korában is képes új szemlélettel, rugalmasan reagálni sok évtizede művelt szakterületének kihívásaira és világosan látja a fejlődés irányát, a tájékoztatás nemzetközi és hazai trendjeit. A magisztrális munka részletes tudománytörténeti alapozással három nagy szerkezeti egységben taglalta témáját. Az első rész volt a történeti áttekintés: *A tudományos tájékoztatás fejlődése hazánkban : Az újraindítás*; a második *A szakirodalmi tájékoztatás tudományszakonként* címmel a társadalomtudományok és a humán területek eszközrendszerét mutatta be, míg a harmadik a természettudományok és a műszaki tudományok apparátusát tárgyalta.

Kőhalmi és az MSZMP

Nem lenne teljes életútjának áttekintése a párthoz, az MSZMP-hez való viszonyának érintése nélkül. Hagyatékának tanúsága szerint ez fontos kérdés volt számára. Ugyan egészen fiatalon kapcsolatba került a baloldallal, és magát a Tanácsköztársaság céljai iránt elkötelezett értelmiséginek tartotta, a szó szoros értelmében csak 1945 februárja óta kötődött a kommunista, az akkor *Magyar Kommunista Párt* néven működő szervezethez. Amikor az MKP egyesült a *Szociáldemokrata Párttal*, automatikusan lett az új szervezet, a *Magyar Dolgozók Pártja* tagja. Nyilván nem volt felhőtlen kapcsolata az MDP-vel, ennek jele volt, hogy – mint korábban szó volt róla – 1949-ben megvádolták azzal, hogy együttműködött a Horthy-rendszerrel. A súlyos vád nemcsak becsületét, de egzisztenciáját, talán még személyes szabadságát is fenyegette.

Kóhalmi szervezetileg a FSZEK, majd 1950-tól az OSZK pártalapszervezetéhez tartozott, amikor 1956-ban az ELTE főállású egyetemi tanára lett, átkerült az ELTE szervezetéhez. 1956-ban megszűnt párttagsága. *Kókay György*, az egykori tanítvány visszaemlékezése szerint erkölcsi okok miatt nem lépett be az MSZMP-be: „Őt egyébként mindnyájan tiszteltük kiterjedt könyvtári ismeretei, szerénysége és puritánsága miatt. A mi kezdeti hiányos hivatástudatunknál sokkal mélyebben elszomorította őt a csalódás egykori eszméiben. Ennek különösen világos tanújelét adta akkor, amikor a forradalom után sokak unszolására sem volt hajlandó visszalépni a pártba.”¹¹⁸ Ellentmond ennek az ELTE-n készült oktatói jellemzés.¹¹⁹ A dokumentum megállapítja, hogy a „Tanácsköztársaság idején a Népművelési Népbizottság keretében a könyvtárügyi megbízott helyettese volt és ő volt a Tanácsköztársaság nagy jelentőségű könyvtárügyi intézkedéseinek egyik mozgatója.” Emigrált Németországba és Bécsbe, a felszabadulás után rehabilitálták, visszakerült a Fővárosi Könyvtárba, 1949-ben ment nyugdíjba. Később az OKK és az OSZK *Módszertani Osztálya* tiszteletdíjas munkatársa, tanácsadója. 1957-től a *Magyar Könyvszemle* felelős szerkesztője, az *MTA Könyvtártudományi Bizottságának* elnöke. Az egyetemi könyvtárosképzésben kezdettől részt vett, a könyvtárban és a bibliográfia oktatója, 1956-tól egyetemi tanár. „Az 1956-os ellenforradalom az akkor 72 éves Kóhalmi Bélát megrendítette, bizonyos mértékig megtévesztette és hamis nézetek vágányára vitte. Ma már világosan látja akkori álláspontjának hibás voltát és lelkiismeretesen követi a párt politikáját. Kétségkívül nyomasztólag hat rá, hogy élete kései éveit nem a párt tagjaként élheti.”

Jegyzetek és irodalmi hivatkozások

59. Kóhalmi Béla 1948. november 17-ei Önéletrajza. Gyűjteményi lelőhely: MTA KIK Kézirattár, MS 4315/10.
60. Ezt a feltételezést alátámasztja egy hagyatékában található fogalmazványa is. Dr. Bódy Tivadarnak, Budapest polgármesterének készült írni levelet, melyben 6 hónapos távollétre kért engedélyt bécsi és berlini tartózkodásra. Mint írta „Tiszteletteljes kérésem teljesítését megkönnyíti az a körülmény, hogy múlt év augusztusa óta fel vagyok állásomból függesztve.” Nincs nyoma annak, hogy az 1920. április 15-ei keltezésű fogalmazványt letisztázza elküldte-e. Gyűjteményi lelőhely: Kóhalmi Béla fond, OSZK Kézirattár, Fond 669.
61. MARKOVITS Györgyi. A magyar emigráció irodalmi munkássága a két világháború között. == Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve. 1967. Budapest: OSZK, 1969. p. 487.

Kóhalmi vitathatatlannul sérelmesnek érezte a helyzetet. Az ő verziója szerint egyszerű tévedés miatt nem kérte felvételét az MSZMP-be, ugyanis 1957-ben gyomorfekélyvel kórházban feküdt, majd lábadozott és nem volt módja kérvényezni tagságát. Ügyével a párt V. kerületi alapszervezete foglalkozott és 1961. VI. 12-én kelt határozatában elutasították párttagsága helyreállítását azzal az indokkal, hogy „... több mint négy éves távolmaradása nem teszi lehetővé azt, hogy folyamatosan elismerhető legyen párttagsága.”¹²⁰ Végül helyreállították tagsági viszonyát, méghozzá 1968-ban. Ekkor értesítette *Szőke Lajos*, hogy sokévi kérvényezését meghallgatta a párt: „Kedves Kóhalmi elvtárs! Közöljük, hogy a Politikai Bizottság 1968. június 23-ai ülésén Kóhalmi elvtársat visszavette a pártba és párttagságát 1945-től elismerte.” Nyilvánvalóan sokat jelentett ez a levél a már nagyon idős Kóhalminak: úgy érezhette, hogy fiatalkori eszméi igazolást és értelmet kaptak, még akkor is, ha klasszikus értelemben vett pártmunkát soha nem végzett.¹²¹ Kóhalmi hosszú életének alapvető meghatározója a hűség volt. Hűséges volt fiatalon megtalált hivatásához, a könyvtárosáshoz; hűséges volt a tudományokhoz és az íráshoz; hűséges volt ifjúkori barátaihoz, mestereihez – mindenekelőtt Szabó Ervinhez, Dienes Lászlóhoz, Madzsar Józsefhez –, emléküket őrizte, vigyázta és mindent elkövetett, hogy az utókor is megismerje munkásságukat. Ami életútjából a mai korban is tanulságos és példaadó lehet, éppen ez a fajta hűség, a hivatás gondos művelése, és a szakmai alázat.

62. Kóhalmi Béla 1949. október 5-ei Önéletrajza. Gyűjteményi lelőhely: MTA KIK Kézirattár, MS 4315/28.
63. MARKOVITS Györgyi. A Bécsi Magyar Újság 1919. október – 1923 december. == *Magyar Könyvszemle*, 93. (1977) 3., p. 257–269. ISSN 0025—0171
64. MARKOVITS Györgyi. A magyar emigráció irodalmi munkássága, i.m. p. 488.
65. DEZSÉNYI Béla. Fejezetek az Országos Széchényi Könyvtár gyarapítási politikájára és állományának fejlődése köréből a két világháború között. == *Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve*. 1968–1969. Budapest: OSZK, 1970. p. 101–103.
66. MARKOVITS Györgyi. A bécsi Világosságról == *Magyar Könyvszemle*, 95. (1979) 3., p. 301–307. ISSN 0025—0171

67. Lehetséges, hogy Czakó Ambró 1921 és 1923 között megjelent, majd 1923-ban betiltott folyóiratának mégsem volt munkatársa. A Kőhalmi Béla-bibliográfia a (k.b.) szignójú cikkeket az ő neve alatt oldja fel, és szintén neki tulajdonítja Lakatos Éva a Magyar irodalmi folyóiratok 4–5. füzetében, az 574. tételben. Czakó Ambró Kanadában hunyt el, hagyatéka hazakerült és Vezér Erzsébetnek módja volt a Független Szemle egy Czakó által birtokolt példányát tanulmányozni, amelyben a szerkesztő kézirásos bejegyzéseket tett. Többek között a (k.b.) szignójú cikkeket a saját, Czakó Ambró írásainak jelölte meg. (Független Szemle 1921–1923 – Kékmadár 1923. Repertórium. Szerk. BOTKA Ferenc. Budapest: PIM, 1979, Vezér Erzsébet előszava, p. 11.) Ez alapján a Független Szemle repertóriumában nem tartja Kőhalmit a folyóirat munkatársának. Ugyanakkor némileg rejtély, hogy egy Cz. A. szignójú személy miért választja a (k.b.) betűjelet. A kérdést további kutatás döntheti el, Kőhalmi Béla hagyatékának módszeres feldolgozása talán választ ad erre a kérdésre is.
68. NÉMETH Mária. Kőhalmi Béla publicisztikája a Századunk (1926–1939) és az új Huszadik Század (1947–1949) lapjain. == Magyar Könyvszemle, 100. (1984) 4., p. 320–329. ISSN 0025–0171
69. KŐHALMI Béla. Az 1919 utáni bécsi emigráció sajtója és irodalma. Gépirat, 10 folio. Kőhalmi Béla hagyatéka. Gyűjteményi lelőhely: MTA KIK Kézirattár, 4318/8. Írásában keményen bírálta Kassák Lajost és lapját, a MA-t, viszont nagy elismeréssel írt Komját Aladár és Uitz Béla Egység című kommunista folyóiratáról. Kőhalmi tanulmányát 1949-ben írta.
70. Bécsi Magyar Kiadó könyvei 1921. Bev. KŐHALMI Béla. Wien, 1921. 47 p.
71. Magyar pokol: A magyarországi fehérterror betiltott és üldözött kiadványok tükrében. Vál. MARKOVITS Györgyi. Budapest: Magvető, 1964. p. 75–77.
72. REMETE László. Kőhalmi Béla i.m. p. 117.
73. NÉMETH Mária: Kőhalmi Béla publicisztikája a Századunk (1926–1939) és az új Huszadik Század (1947–1949) lapjain. == Magyar Könyvszemle, 100. (1984) 4., p. 320–329. ISSN 0025-0171
74. Kőhalmi Béla hagyatéka. Gyűjteményi lelőhely: OSZK Kézirattár, Fond 669. VI. doboz
75. BEREZKY László. Beszélgetés, i.m. p. 573.
76. SEBESTYÉN János. Az igazi születésnap. == 168 óra, 11. (1999) 47. Előfizetéssel hozzáférhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/168ora_1999_2/?query=laszgallner%20ern%C5%91%20r%C3%A1di%C3%B3%20%C3%B3%20%C3%A1g&pg=1046&layout=s
77. Karácsonyi könyv, 1934. Budapest: Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete, 1934. 126 p.
78. KŐHALMI Béla: 328.000 ingyenpéldány sorsa: Riport a „kötelespéldány”-ról: Beszélgetés Fitz Józseffel. == A Könyv, 1934. december, p. 2.
79. KŐHALMI Béla. Az Új Könyvek Könyve: 173 író, művész, tudós vallomása olvasmányairól. Összegyűjt. és bevezette KŐHALMI Béla. Budapest: Gergely, 1937. 398 p.
80. Cégem reklámja: Előfizetéssel hozzáférhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/SzentesiNaplo_1939_11/?query=k%C5%91halmi%20b%C3%A9la%20c%C3%A9gem%20rekl%C3%A1mja&pg=155&layout=s
81. BEREZKY László. Beszélgetés, i.m. p. 574.
82. KŐHALMI Béla. Községi könyvtárpolitika. == Városi Szemle, 33. (1947) 5–6., p. 295–308.
83. KATSÁNYI Sándor – TÓTH Gyula. A fővárosi könyvtárának története 2. 1945–1998. Budapest: FSZEK, 2008. p. 35. ISBN 978-963-581-437-4
84. NYILAS Márta. A Fővárosi Könyvtárban 1945–48 között. Idézi KATSÁNYI – TÓTH, i.m. p. 42.
85. Hungária irodalmi lexikon. Szerk. RÉVAY József, KŐHALMI Béla. Budapest: Hungária, 1947. 624 p.
86. KÉGLI Ferenc. Az Országos Könyvtári Központ (1945–1952). == Fejezetek a magyarországi könyvtárügy történetéből (1945–1956). Szerk. SONNEVEND Péter. Budapest: OSZK, 2018. p. 234. ISBN 978-963-693-863-5
87. WIX Györgyné. A szerzetesi könyvtárak sorsa Magyarországon 1950–1952. Budapest: OSZK, 1997. p. 15–16. ISBN 963-200-373-X
88. WIXNÉ, i.m. p. 23.
89. WIXNÉ, i.m. p. 24.
90. KÉGLI Ferenc, i.m. p. 247.
91. Tájékoztató a könyvtárosi tanfolyamról. == A Tanácsköztársaság Könyvtárügye, 1919. 1. p. 7–8.
92. POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella. A könyvtárosképzés rendszerének kialakulása 1945 és 1956 között. == Fejezetek a magyarországi könyvtárügy történetéből 1945–1956. Szerk. SONNEVEND Péter. Budapest: OSZK, Gondolat Kiadó, 2018. p. 61–117. ISBN 978-963-693-863-5
93. Ezúton is köszönöm Pogányné Rózsa Gabriellának, hogy publikálatlan anyaggyűjtésének közlését átengedte.
94. Jegyzőkönyv, amely felvétel az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanácsüléséről 1956. június 15-én. ELTE Levéltár, Fond 1/a.
95. KŐHALMI Béla. A könyvtárosok felsőfokú oktatásának első

- nemzetközi konferenciája Prágában. == Magyar Könyvszemle, 74. (1958.) 5., p. 195–196.
96. POGÁNY György. Szij Rezső és a Magyar Bibliofil Társaság 1960–1964. Budapest: Szenci Molnár Társaság, 2004. p. 63. ISBN 963-250-090-3
97. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének története 1935–2009: Jubileumi kiadvány. Szerk. BÉNYEI Miklós. Budapest: MKE, 2011. p. 464. ISBN 978-963-89260-0-5
98. Kóhalmi Bélának írt levele. Gyűjteményi lelőhely: OSZK Kézirattár, Fond 669. V. doboz
99. BUSA Margit. Magyar sajtóbibliográfia 1705–1849. Budapest: OSZK, 1986. LXXVIII, 560 p.; 1850–1867, Budapest: OSZK, 1996. XXV, 474 p. ISBN 963-200-237-7* Az Ephemerides Hungaricae elnevezésű vállalkozásról, a kiadás bonyodalmairól: KOROMPAI Gáborné. Ephemerides Hungaricae: A retrospektív magyar sajtóbibliográfia ügye. == Könyvtáros, 29. (1979) 4., p. 222–223. ISSN 0450-7886
100. Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur. Géza SAJÓ – Erzsébet SOLTÉSZ ; [collab.] Csaba CSAPODI, Miklós VÉRTESY ; [intr. SOLTÉSZ Erzsébet] ; [transl. Imre GOMBOS]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970. 2 db. (LXXIX, 1444 p.)
101. Kóhalmi Béla 1964. május 6-ai levele. Kóhalmi Béla hagyatéka. Gyűjteményi lelőhely: OSZK Kézirattár, Fond 669. IV. doboz
102. Kóhalmi Béla levele. Kóhalmi Béla hagyatéka. Gyűjteményi lelőhely: OSZK Kézirattár, Fond 669. IV. doboz
103. Csapodi Csaba levele. Kóhalmi Béla hagyatéka. Gyűjteményi lelőhely: OSZK Kézirattár, Fond 669. IV. doboz
104. KÓHALMI Béla. Opponensi vélemény Havasi Zoltán: A könyvtár és a tudomány szerepe a társadalmi tudat alakulásában: Tudománypolitikai és könyvtárpolitikai irányzatok Magyarországon (1890–1962) című értekezéséről. == Könyvtári Figyelő, 30. (1984) 6., p. 566–586. ISSN 0023-3773
105. KÓHALMI Béla. Könyvtártudományunk feladatai. Budapest: MTA, 1954. (Klny. Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei VI. kötet 3–4. számból), p. 353–378.
106. KÓHALMI Béla. Vita a könyvtártudományról. == Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1957. Budapest: OSZK, 1958. p. 76–83.
107. Uo. p. 76.
108. Magyar Könyvszemle, 5. (1961) 4., p. 357–358.
109. KÓHALMI Béla. Könyvtáros-gondok és a Magyar Könyvszemle. == Könyvtáros, 14. (1964) 6., p. 325–326.
110. Kóhalmi Béla 1958. július 30-i levele. Kóhalmi Béla hagyatéka. Gyűjteményi lelőhely: OSZK Kézirattár, Fond 669. VI. doboz
111. SZENTMIHÁLYI János. Egy könyvtáros életpálya és tanulmányai. Emlékezés Kóhalmi Bélára. = Magyar Könyvszemle, 96. (1980) 2., p. 109–116. ISSN 0025—0171
112. VÉRTESY Miklós. Beszélgetés a nyolcvan éves Kóhalmi Bélával. == Könyvtáros, 14. (1964) 12., p. 704–706., az idézet p. 705–706.
113. VÉRTESY Miklós, i.m. p. 706.
114. Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye: 1900–1918. KÓHALMI Béla tanulmányával; összegyűjtötte, jegyzetekkel ellátta és sajtó alá rendezte TISZAY Andor. Budapest: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1959. 746 p., 11 t. (Könyvtárosok kiskönyvtára)
115. A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye: Forrásgyűjtemény. Közvetlen, bev. és jegyz. ell. KÓHALMI Béla. Budapest: OSZK, 1959. XI, 211 p., 1 t.
116. KÓHALMI Béla. A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye. Budapest: Gondolat, 1959. 258 p., 13 t.
117. FERENCZI Zsuzsanna. Kóhalmi Béla és a magyar bibliográfia. == A Szombathelyi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. 2. Szerk. MOLNÁR Károly. Szombathely: 1980. p. 249–260. ISSN 0138-9203
118. KÓKAY György. Ahogyan az első könyvtárszakos hallgatók látták. == Könyvtári Figyelő, 46. (2000) 1–2., p. 27. ISSN 0023-3773
119. Oktatói jellemzése. Gyűjteményi lelőhely: ELTE Levéltár 8/m. Bölcsészettudományi Kari iratok. Vegyes iratok, 7. doboz, oktatói jellemzések „problémás” iratcsomó 1959. december 17. 2 p. Köszönöm Pogányné Rózsa Gabriellának, hogy átadta levéltári gyűjtését.
120. Kóhalmi Béla párttagságával kapcsolatos iratok, 1961. június 12. Gyűjteményi lelőhely: MTA KIK Kézirattár, MS 4315/181-201.
121. Kóhalmi Bélának 1968. július 7-én írt levél. Gyűjteményi lelőhely: MTA KIK Kézirattár, MS 4315/182.

(Beérkezett: 2021. január 14.)